

İşçi Sınıfı, Emperyalizm ve Enternasyonalizm

Yıldırım KOÇ

1 Mayıs hâlâ “işçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü” olarak kutlanıyor. Ancak, emperyalizm çağında dünyada ve Türkiye’de işçi sınıfının mücadelesinde enternasyonalizmin ne ölçüde etkili olduğunu gerçekçi bir biçimde değerlendirmek gerekmektedir.

Karl Marx ve Friedrich Engels’in 1848 yılı şubat ayında yayımladıkları Komünist Manifesto veya Komünist Partisi Manifestosu, “Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeyleri yoktur. Kazanacakları bir dünya vardır. Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!” cümleleriyle biter (“Die Proletarier haben nichts in ihr zu verlieren als ihre Ketten. Sie haben eine Welt zu gewinnen. Proletarier aller Laender, vereinigt euch!” (Marx, Karl - Engels, Friedrich, Manifest der Kommunistischen Partei, Dietz Verlag, Berlin, 1975;83).

Bu sözler, “enternasyonalizm,” “kader ve mücadele birliği” çağrısıdır.

Marx ve Engels, bu çağrılarında, işçilere, “birbirinize yardım edin, birbirinizle dayanışma içinde olun, iş birliği yapın!” demiyordu; “birleşin!” diyordu; “kader birliği yapın”, diyordu.

Dünyada bugüne kadar en çok satılan ve okunan kitapların başında Komünist Manifesto gelmektedir. Marx ve Engels’in çağrısının üzerinden 176 yıl geçti. İnsanlığın tarihinde 176 yıl çok uzun bir süre değildir; ancak bu arada dünyamız büyük devrimlerle sarsıldı; buna karşın bütün ülkelerin proleterleri bir türlü birleşmedi. Yakın bir gelecekte de birleşecek gibi gözüküyor.

Ne oldu? Bu slogan yanlış mıydı? Yanlış mı anlaşıldı? O döneme özgü müydü? Epeyce uzak bir gelecekteki bir beklentiyi mi yansıtıyordu? Günümüzdeki durum ne? İşçi sınıfları enternasyonalist bir anlayışla mı hareket ediyor, yoksa milliyetçiliği mi savunuyor? Enternasyonal bir örgüt olmak enternasyonalist olmak anlamına geliyor mu? İşçi sendikalarının uluslararası alandaki örgütlenmeleri, enternasyonalizmi mi savunuyor, yoksa “sendika emperyalizminin” birer aracı mı? Bu örgütler kimin denetiminde?

1864 yılında kurulan Uluslararası İşçiler Birliği (Birinci Enternasyonal) de “Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!” sloganını benimsedi.

1850’li ve bir ölçüde de 1860’lı yıllarda ifade edilen bu amaç, emperyalizm çağında geçerli midir? İnsanlık tarihinin yaklaşık son 150 yıllık dönemine damgasını vuran emperyalizm olgusu, bütün ülkelerin işçilerinin enternasyonalist bir anlayışla birleştiğini mi gösteriyor, yoksa işçi sınıflarının milliyetçi bir çizgide kendi devletlerinin politikalarına uygun hareket ettiklerini mi?

İşçi sınıflarının enternasyonalist bir anlayışla hareket etmesi ayrıdır, sosyalistlerin veya komünistlerin enternasyonalist bir anlayışla örgütlenmesi, birleşmesi, kapitalizme karşı birlikte mücadele etmesi ayrıdır.

Emperyalizm çağında, işçi sınıfları milliyetçileşti.

Komünist partilerin iktidara geldiği ülkeler, “enternasyonalizm” adı altında kendi devletlerinin çıkarlarını ön planda tutan politikalar izledi.

İktidarda olmayan sosyalistler ve komünistlerin

Son on yılların "küreselleşme"si de enternasyonalizmi değil, milliyetçiliği geliştirdi. Avrupa Birliği içinde "emeğin Avrupası" tezleri de çöktü. Her ülkenin işçi sınıfı, kendi devleti ve sermayedarlarıyla birlikte kendi milli çıkarlarını daha kararlı bir biçimde savunmaya başladı.

"enternasyonalizm"i de ara sıra yapılan toplantılar ve protesto veya destek açıklamalarıyla sınırlı kaldı.

Bu yazı, komünistlerin iktidarda olduğu devletleri veya iktidar için mücadele eden sosyalistleri ve komünistleri değil, emperyalizm çağında işçi sınıflarının enternasyonalizm konusundaki tavrını ele alacaktır.

"İşçi sınıfı" ile kastedilen de komünistlerin etkisi ve bazen kontrolü altındaki nispeten küçük örgütlenmeler değil, bir ülkede işgüçlerini satarak geçimlerini sağlayan geniş kitlelerdir. Sorulması gereken soru, emperyalizm çağında işçi sınıflarının nesnel çıkarları gereği enternasyonalist olup olmadığıdır. Nesnel koşullar ve somut çıkarlar enternasyonalizmi zorunlu kılmıyorsa hem gelişmiş kapitalist ülkelerin hem de emperyalizmin baskısı ve sömürüsü altındaki ülkelerin işçi sınıflarının somut nesnel çıkarları enternasyonalizmi değil, milliyetçiliği gerekli kıldı ve kılıyor. Hayatın milliyetçiliği zorladığı koşullarda işçi sınıflarının "enternasyonalist olması gerektiği" gibi bir anlayışla hareket edenler, bir başarı elde edemedikleri gibi, işçi sınıflarının çok büyük kesimlerinden tümüyle koptu ve kopuyor. Nitekim, "işçi sınıfının birlik, dayanışma ve mücadele günü" olarak kutlanan 1 Mayıs, enternasyonalizm açısından hiçbir somut yarar sağlamadı.

Son on yılların "küreselleşme"si de enternasyonalizmi değil, milliyetçiliği geliştirdi. Avrupa Birliği içinde "emeğin Avrupası" tezleri de çöktü. Her ülkenin işçi sınıfı, kendi devleti ve sermayedarlarıyla birlikte kendi milli çıkarlarını daha kararlı bir biçimde savunmaya başladı.

2021 yılında dünyadaki ücretlilerin sayısı 1 milyar 739,6 milyona ulaşmıştı. Bu insanların bugüne kadar kader ve mücadele birliği yapma gibi bir niyetleri görülmedi. Tam tersine, emperyalizm ve özellikle küreselleşme ve ekonomik krizler çağında, çeşitli ülkelerin işçi sınıfları iyice milliyetçileşti ve birbirinin rakibi oldu. Sayıları 2 milyara yaklaşan bu kitlenin bırakın "kader ve mücadele birliği"nden, iş birliği, yardımlaşma ve dayanışmasından bile söz etmek mümkün değildir. Bir "uluslararası işçi sınıfı hareketi" yoktur; ufukta da gözükmemektedir. Uluslararası sendikal örgütler de "işçi sınıfının uluslararası düzeyde birli-

ği" değil, özellikle emperyalist devletlerin çıkarlarının uluslararası düzeyde korunması ve geliştirilmesinin araçlarından biridir. Bugünkü bu tablo, emperyalizmin ürünüdür.

İşçi sınıfının sömürü sistemiyle bütünleştirilmesi

Emperyalizm çağında gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının milliyetçileşmelerini anlayabilmek için 2000 yıl geçmişe gitmekte yarar vardır.

Günümüzün gelişmiş kapitalist ülkelerinde 19. yüzyılın ilk yarısında işçilerin çalışma ve yaşama koşulları çok kötüydü. Sanayi Devrimi sonrasında uygulananlar, işçilerin hayatını cehenneme çevirmişti. İşçiler bu duruma çeşitli biçimlerde sert tepkiler gösterdiler. Bunun üzerine bu ülkelerin sermayedar sınıfları ve devletleri, başka ülkelerin sömürülmesinden elde ettikleri ekonomik kaynağın bir bölümünü işçilere vererek, onların mevcut sisteme düşmanlık etmelerini önlediği gibi, başka ülkelerin sömürülmesinde onların desteğini de sağladı.

Bu uygulamanın belki de ilk örneği, günümüzden yaklaşık 2000 yıl önce Roma'da yapılmıştı.

Antik Roma'yı 40 yıldan fazla bir süre yöneten Augustus'un 2000 yıl önceki uygulamaları, bir ülkenin ezilenlerinin nasıl ezenlerin ortağına dönüştürülebildiğinin belki ilk sistemli örneğidir.

2000 yıl önce Roma İmparatorluğu'nda patrisyen (asil) aileler ülke ekonomisinde ve yönetiminde belirleyici güce sahipti. Ayrıca küçük üretici köylülerden ve dükkân sahiplerinden oluşan "pleb"ler vardı. Bunların dışında mülk sahibi olmayan özgür Romalılara da "proletarii" deniyordu. Günümüzde kullanılan proletarya sözcüğünün kaynağı bu kavramdır. M.Ö. 1. yüzyılda Roma'nın özgür yurttaşlarının nüfusu 3,3 milyonken, kölelerin sayısı 2 milyona ulaşmıştı.

Roma hâkim sınıfları, fethedilen yeni topraklara yoksul plebleri ve proleterleri yerleştirerek onların Roma'da karışıklık çıkarmasını engelliyordu.

Ancak genişleme durunca iç sorunlar artmaya başladı. Özellikle M.Ö.73 yılında başlayan ünlü Spartaküs ayaklanması Roma'yı sarstı.

Julius Sezar M.Ö. 44 yılında öldürüldü. Vasiyeti, kız kardeşinin torunu olan Gaius Octavius'un onun yerini almasıydı. Bir ara dönemin ardından Octavius tek başına iktidara geçti, Roma İmparatorluğu'nu kurdu, Augustus adını aldı, "Roma Barışı" (Pax Romana) sağladı ve ülkeyi M.Ö.27-M.S.14 yılları arasında yönetti.

Roma Barışı'nın önemli unsurlarından biri, Roma'daki patrisyenlerle plebler ve proletarya arasında barış sağlanmasıydı. Augustus bunu sağlayabilmek için Roma'nın yoksul özgür yurttaşlarına (pleblere ve proletaryaya) ucuz ve daha sonra da bedava buğday dağıttı. Mısır'dan Nil vadisinden getirilen bedava buğday, Roma'nın hakimiyeti altındaki bölgelerden gelen haracın bir bölümüyle finanse ediliyordu.

Asiller, Roma "proletarya"sını, sömürü sonucu elde edilen bedava buğdayla sisteme entegre etti. Ayrıca bu yoksul yurttaşlara silah ve zırh da verilerek, Roma ordusunun belkemiğini bunların oluşturması sağlandı.

Augustus, yaptıklarını ve başarılarını Ankara'da Hacıbayram Camisi'ne bitişik Augustus Tapınağı'nın duvarına özgeçmiş olarak yazdırmıştır. Bu yazılar günümüzde de görülmektedir.

Augustus'un 35 paragraf uzunluğundaki başarıları arasında, parasız tahıl dağıttığı da yer almaktadır.

5. paragrafta, tahıl yokluğunun yaşandığı dönemde, tüm insanları açlık korku ve tehlikesinden kendi kasasından yaptığı harcamalarla kurtardığını anlat-

maktadır.

15. paragrafta, iki yüz elli binden fazla insana oniki kez tahıl dağıttığını ve ayrıca para verdiğini belirtmektedir. Ayrıca kamu tahılı alan iki yüz binden bir parça daha fazla sayıda plebe para dağıttığını söylemektedir.

18. paragrafta da yüz binden fazla kişiye tahıl ve para dağıttığını ileri sürmektedir.

Komünist Manifesto'dan burjuva proletaryaya

Marx, Engels ve Lenin de gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfının "kapitalizmin mezar kazıcıları" olmaktan çıktığını sezdiler ve çeşitli biçimlerde ifade ettiler.

Eric Hobsbawm, 1954 yılında yazdığı bir makalesinde, Engels'in 7 Ekim 1858 tarihinde Marx'a yazdığı bir mektuptan da alıntı yaparak, aşağıdaki değerlendirmeyi yapıyordu:

"Engels'in 'İngiliz proletaryası giderek daha fazla burjuva oluyor; öyle ki, tüm ulusların en burjuvası olan bu ulus, gözüktüğü kadarıyla, nihai olarak, bir burjuvaziye ek olarak bir burjuva aristokrasiye ve bir burjuva proletaryaya sahip olmayı amaçlıyor. Tüm dünyayı sömüren bir ulus için tabii ki bu belirli bir ölçüde geçerli nedenlere dayanmaktadır' biçimindeki değerlendirmesinin sonuçları ciddi biçimde ele alınmalıdır. Emperyalizm, tekelci kapitalizm ve devlet kapitalizmi koşullarında, işçilerin tümü veya çoğunluğu, kendi ülkelerinin emperyalist konumundan ne ölçüde

belirli bir yarar sağlamaktadır? (...) Ondokuzuncu yüzyılda bu sorun hemen hemen hiç ortaya çıkmamaktadır, çünkü elde edilen süper kârlardan işçilere atılan bazı kırıntılar kesinlikle işçi aristokrasisine gidiyordu ve diğer birçoklarına gitmiyordu. İngiliz kapitalizminin çağdaş aşamasında artık bu böyle olmayabilir.” (Hobsbawm, E.J., “The Labour Aristocracy in Nineteenth-Century Britain,” *Labouring Men*, 1964, s.302)

Engels, 12 Eylül 1882 tarihinde Kautsky’ye yazdığı mektupta da şunları belirtiyordu: “Bana, İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda ne düşündüklerini soruyorsun. Genel olarak politika konusunda düşündüklerinin tam olarak aynısını. Burada işçilerin bir partisi yok; yalnızca Muhafazakârlar ve Liberal-Radikaller var; ve işçiler de, İngiltere’nin dünya piyasasındaki tekelinin ve sömürgelerin sağladığı ziyafetten keyifle pay alıyorlar.” (Mektubun tam metni için bkz. Kautsky, K., *Socialism and Colonial Policy*, appendix, 1907)

Engels, aynı mektubunda, İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda İngiliz burjuvazisi ile aynı düşüncede olduğunu belirtiyordu. Ayrıca, Hindistan, Mısır ve diğer İngiliz sömürgelerinde İngiliz sermayeli işletmelerde çalışan ve İngiltere’ye geri gelen işçiler, “şovenist ve sosyal-emperyalist duyguların” yayılmasına katkıda bulunuyorlardı. Emperyalist ülkelerin sömürgelerdeki yatırımlarında çalışan İngiliz işçiler, yerli işçilerle kıyaslanmayacak kadar yüksek ücret alıyorlar ve büyük çoğunlukla, yerli işçilerle birlikte sermayeye karşı ortak bir tavra girmek yerine, İngiliz sermayedarlarının ve emperyalist politikalarının ya-

nında tavır takınıyorlardı.

E.Hobsbawm bir başka yazısında da şunları söylemektedir: Emperyalizm öncesi dönemde “İngiliz kapitalizminin dünya tekelinden, bazı pratik nedenlerle, yararlanmamış İngiliz işçi kitleleri vardı. Emperyalist dönem içinde ilerledikçe, İngiltere’nin durumundan şu ya da bu biçimde bazı avantajlar sağlamayan işçi gruplarının belirlenmesi giderek daha zor hale gelmektedir.” (Hobsbawm, E.J., “Trends in the British Labour Movement”, a.g.k., 1964, s.323-4)

Ponomarev de şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “İngiltere’nin ticari ve endüstriyel üstünlüğünün sağladığı bazı yararlar olduğunda, birçok işçi, kendi koşullarını ve doğrudan çıkarlarını, İngiliz endüstrisinin dünya piyasasındaki durumunun sürdürülmesi ile bağlantılı kulma eğilimindeydi.” (Ponomarev ve diğerleri, *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Cilt 2, Progress Publishers, Moskova, 1981, s.87)

1880’lere kadar İngiltere’de sendikalar, işçi aristokrasisinin örgütleriydi ve İngiliz sermayedar sınıfının, dünyayı sömürmekten elde ettiği gelirin “sofra kırıntıları” yalnızca bu işçi aristokrasisine gidiyordu; kırıntılar ancak onlara yetiyordu. Emperyalizm döneminde yağma ve sömürü arttı, İngiliz işçi sınıfına atılan “sofra kırıntıları” artık yalnızca işçi aristokrasisine değil, sınıfın daha geniş kesimlerine de yetmeye başladı. İngiliz sendikaları da işçi aristokrasisi sendikaları olmaktan çıktılar; 1890’lardan itibaren “Yeni Sendikacılık” adı

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, dünyanın tüm ülkelerindeki işçi sınıflarının kısa vadeli somut çıkarları, kendi devletleri ve hatta sermayedar sınıflarıyla işbirliği temelinde gelişti. İşçi sınıfları, dönem dönem kaynak paylaşımı konusunda kendi sermayedar sınıfları ve hatta devletleriyle çelişkiye düşseler bile, milliyetçilik çizgisinden ayrılmadılar.

verilen akımla birlikte, daha geniş kesimleri bünyelerinde barındırmaya başladılar. Gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının (neredeyse) tümü, emperyalist döneme geçişle birlikte bu emperyalist sömürden pay alır duruma geldi.

Emperyalist ülke sermayedarlarının kârlarının kaynağında emperyalist sömürü ve yağmanın payının önemi konusu, emperyalizme geçiş sürecinde gündeme getirildi. Lenin, daha İkinci Enternasyonal'in 1907 yılında toplanan Kongresi'nin ardından yaptığı değerlendirmede, İngiliz sermayedarlarının toplam geliri içinde, Hindistan'dan ve diğer sömürgelerden sağlanan kârların payının, İngiliz işçilerinden sağlanan artık-değerden fazla olduğunu belirtiyordu: "Örneğin, İngiliz burjuvazisinin, Hindistan'ın ve diğer sömürgelerin milyonlarca insanından sağladığı kâr, İngiliz işçilerinden sağladığından fazladır. Bu durum bazı ülkelerde proletaryanın sömürgeci şovenizme yakalanmasının maddi ve ekonomik temelini oluşturmaktadır." (Lenin, V.I., "The International Socialist Congress in Stuttgart," On Britain, Progress Publishers, USSR, 1973, s.62)

İşçi sınıfları: Enternasyonalizmden milliyetçiliğe

19. yüzyılın kısa bir döneminde, Avrupa'nın gelişmiş ülkelerindeki işçilerin kısa vadeli somut çıkarları, çeşitli ülkelerin işçilerinin birliğini (enternasyonalizmi) gerekli kılıyordu. Ancak 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, dünyanın tüm ülkelerindeki işçi sınıflarının kısa vadeli somut çıkarları, kendi devletleri ve hatta sermayedar sınıflarıyla işbirliği temelinde gelişti. İşçi sınıfları, dönem dönem kaynak paylaşımı konusunda kendi sermayedar sınıfları ve hatta devletleriyle çelişkiye düşseler bile, milliyetçilik çizgisinden ayrılmadılar.

Sömürgelerin ve ardından bağımsızlığını kazanmış az gelişmiş ülkelerin işçi sınıfları da, emperyalist sömürüye karşı, somut çıkarlarına uygun olduğu için, milliyetçi bir tavır benimsedi.

Tüm bu dönemler boyunca, çeşitli ülkelerin işçi sınıflarının ve hatta insanlığın birliğini savunan siyasal

örgütlenmeler ortaya çıktı ve önemli çabalar sarfettiler. Ancak bu siyasi yapılar bile dönem dönem, kendi ülkelerinin işçi sınıflarının desteğini alabilmek için milli çıkarları ön planda tutmak zorunda kaldı.

Victor Silverman, Amerikan ve İngiliz İşçilerin- de Enternasyonalizmi Hayal Etmek kitabında şöyle yazmaktadır: "Emek enternasyonalizminin tarihi bir başarısızlık, hayal kırıklığıyla sonuçlanan rüyalar, uzlaşılan idealler ve çürütülmüş kurumlar tarihidir." (Silverman, Victor, Imagining Internationalism in American and British Labor, 1939-1949, University of Illinois Press, Chicago, 2000;2)

İşçi sınıfları ve sendikaların uluslararası ilişkilerini ve uluslararası sendikaları dört ayrı dönemde ele almak gerekir.

19. yüzyılın ilk üç çeyreği ilk dönemdir. Komünist Manifesto ve Birinci Enternasyonal bu dönemin ürünleridir.

19. yüzyılın son çeyreğinden İkinci Dünya Savaşı'na kadarki yıllar ikinci dönem oluşturur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılı sonuna kadarki üçüncü döneme damgasını vuran özellik, Soğuk Savaş'tır.

1991 yılından günümüze kadarki gelişmeler de, bazı alt başlıklarla, dördüncü dönemi oluşturur.

19.yüzyılın ilk yarısında gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşulları çok kötüydü. Çalışma hayatında uygulanan düzenlemelerle, işçilerin hayatları cehenneme dönüştürülmüştü. İşçiler, bu koşullara sert ve etkili eylemlerle yanıt verdiler. Sermayedar sınıfa ve siyasal iktidara karşı verdikleri mücadelede karşılarında yalnızca kendi ülkelerinin sermayedarlarını ve güçlerini de bulmuyorlardı. Uluslararası bir gericilik cephesi söz konusuydu. Ayrıca, ülkeler arasında önemli miktarlara varan işçi göçü söz konusuydu. Bu koşullarda, "kapitalizmin mezar kazıcıları" olan işçi sınıflarının somut kısa vadeli çıkarları "işçilerin birliği"nden (kader ve mücadele birliğinden, enternasyonalizmden) yanaydı. Sorunların aşılabilmesi için başka yol yoktu. İnsanlar bu yola yöneldi. Ancak bu dönemde birçok ülkede işçi sendikaları ve işçilerin ayrı siyasal örgütleri yoktu. Ayrıca, işçi sınıfları,

Çin Halk Cumhuriyeti, "enternasyonalist" bir anlayışla "devrim ihraç" etmek yerine, mal ihraç ederek gelişmiş kapitalist ülke ekonomilerini sıkıntıya soktu. Bu strateji, gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfları ile devlet arasında, yeni bir iş birliği ve güç birliği alanı yarattı.

onlara bu dünyada cehennemi yaşatan düzeni yıkma-ya çalışıyordu; ancak yıkılanın yerine inşa edilecek bir düzen alternatifleri de bulunmuyordu. Bu dönem, biraz gecikmeli olarak, Birinci Enternasyonal'i yarattı. Birinci Enternasyonal, kuruluşundan ancak bir süre sonra alternatif bir düzenin ipuçlarını sunmaya çalıştı; ama sermayedar sınıfın ve siyasal iktidarların, işçi sınıfının "yıkıcı" potansiyeline karşı aldığı önlemler etkili oldu; Birinci Enternasyonal'in çabaları ve etkisi çok sınırlı kaldı. Sömürge ve yarı-sömürgelerde ve diğer azgelişmiş ülkelerde gelişkin bir işçi sınıfı da sendikalar örgütleri de yoktu. Onlar, bu "birlik" girişiminin dışında kaldılar.

İşçi sınıflarının, yaşadıkları sorunları aşabilmek amacıyla milliyetçileşmelerinin ilk dönemi, kabaca 19.yüzyılın son çeyreğinden İkinci Dünya Savaşı'na kadarki yıllardır.

Bu dönemde yağmalanan ve sömürülen ülkelere gelişmiş kapitalist ülkelere aktarılan kaynakların bir bölümü, işçi sınıflarını düzenle bütünleştirmede kullanıldı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları (yalnızca işçi aristokrasileri değil) emperyalizmin ve kapitalizmin payandalarına ve bazı dönemlerde koruyucularına ve askerlerine dönüştürüldü.

19. yüzyılın son çeyreğinde, yeni kurulan işçi partilerinde (işçi partileri, sosyal demokrat partiler, sosyalist partiler) ve 1889 yılında kurulan İkinci Enternasyonal'de Marksizm hakim oldu. Bu partiler ve İkinci Enternasyonal, işçi sınıfı enternasyonalizmini savundu, ancak dönemin somut koşulları bu enternasyonalizmin yalnızca nutuklarda ve programlarda kalmasına yol açtı. Alınan karar çoktu; bu kararları hayata geçirmenin koşulları da yoktu, bu doğrultuda ciddi çabalar ve somut önemli adımlar da. Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının kısa vadeli somut çıkarları kendi devletleri ve sermayedarlarının yanında idi. Bu nedenle, başta Birinci ve İkinci Dünya Savaşları olmak üzere her savaşta her iki tarafta da enternasyonalizm adına "birleşmeye çağrılan" işçiler birbirini katletti; devletlerin milli çıkarları için veya "milli çıkarlar" olarak sunulan sermaye çıkarları adına birbirini öldürdü.

1889 yılından itibaren işçi partilerine (sosyal de-

mokrat partilere ve sosyalist partilere) ilave olarak uluslararası sendikal örgütler ortaya çıktı. Önce uluslararası meslek örgütlenmeleri, ardından ülke sendikal merkezlerinin uluslararası örgütlenmeleri doğdu. Bu örgütlerde de bazı istisnai sendikacıların girişimleri ve kısa dönemler dışında, etkili bir işçi sınıfı enternasyonalizminden söz etmek olanaklı değildir. Ülkelerde olduğu gibi uluslararası düzeyde de sendikal örgütler, siyasi görüşler ve ülkelerin farklı çıkarları doğrultusunda bölündü ve siyasi örgütlerin uzantısı ve ülkelerin çıkarlarının dolaylı temsilcileri olarak faaliyet gösterdi.

Bu süreçte, işçi sınıfının düzen açısından "yıkıcı" tehdidine bir de sosyalizm alternatifi (ideoloji ve 1917 yılından itibaren Sovyetler Birliği olarak) eklenmişti. Buna bağlı olarak, sermayedar sınıfların ve siyasi iktidarların işçilere vermek zorunda olduğu tavizler arttı. Bu tavizler, sömürge sistemi sayesinde elde edilen kaynaklardan karşılanabiliyordu. İşçi sınıfları, bu dönemde güçlenen milliyetçiliğin de etkisiyle, büyük çoğunlukla ve doğal olarak milliyetçi oldu.

Emperyalist ülkelerde milliyetçilik, işçilerin günlük somut çıkarları açısından yararlıydı, çalışma ve yaşama koşullarının iyileştirilmesinde işe yarıyordu. Ancak çeşitli ülkelerin işçi sınıfları arasında işverenlere ve/veya iktidarlara karşı sınırlı ölçüde iş birliği, yardımlaşma ve bir ölçüde dayanışma eğilimi de vardı. Gelişmiş kapitalist ülkelerin sendikaları da bu çizgiyi benimsedi ve uyguladı. Uluslararası sendikal örgütler de milliyetçi (ve bazen şoven, sömürgeci ve emperyalist devletlerin işbirlikçisi) çizgi izleyen sendikal merkezlerin sınırlı düzeyde iş birliğini sağlayan ve devlet politikalarını izleyen bir anlayışla hareket etti. Azgelişmiş ülkelerin bu dönemde epeyce gelişmiş olan işçi sınıfları ve sendikaları da milliyetçi (ve bazen anti-emperyalist) bir çizgi izledi.

Bu yıllarda Sovyetler Birliği'ndeki işçi sınıfı ve onun sendikal örgütü de Sovyet devletinin çıkarlarını koruyan bir çizgi izledi ve bunu üyesi bulunduğu uluslararası sendikal yapıya yansıttı.

Bu süreçle birlikte enternasyonalizmin, işçilerin karşılaştıkları önemli sorunları aşabilmek için ulusla-

rarası düzeyde birleşme zorunluğunun nesnel koşulları ortadan kalktı.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının enternasyonalizmden tümüyle koparak milliyetçileşmelerinin ikinci dönemi, İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği yıllardan 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadarki yıllardır.

Bu dönemin yaklaşık 1970'lerin ortalarına kadarki yılları Kapitalizmin Altın Çağı idi. Daha sonra ekonomik durgunluk ve krizler, ulusötesi şirketlerin artan gücü ve etkisi öne çıktı. Bu dönemde dünyanın üçte birinin komünist partiler tarafından yönetilmesi, dünya sosyalist sisteminin özellikle uzay ve silah teknolojileri konusundaki başarıları, vb., gelişmiş kapitalist ülkelerde sermayedar sınıfların ve siyasal iktidarların, ülkelerinin işçi sınıflarını kendi taraflarında tutmak için verdikleri tavizleri daha da artırdı. "Refah devleti" anlayışı ve uygulamalarıyla, emperyalist ülkelerin devletleri, tüm yurttaşlarına "beşikten mezara kadar" güçlü sosyal güvenlik sistemlerinin güvencelerini sağladı.

Bu tavizleri, devletlerinin politikalarını uygulayarak ve sermayedarlarına karşı ciddi ve büyük bedelli mücadeleler vermek zorunda kalmadan elde edebilen işçi sınıfları, diğer ülkelerin işçi sınıflarına da ihtiyaç duymadı. Bırakın başka ülkelerin işçi sınıflarıyla "birleşme"yi (enternasyonalizmi), hak ve özgürlükleri geliştirmek için uluslararası düzeyde iş birliği ve dayanışma bile gerekli olmadı. Uluslararası sendikal ilişkiler, ülkedeki hak ve özgürlükleri geliştirmek için mücadele araçları olarak değil, kendi devletlerinin dış politikalarının araçları olarak kullanıldı. Ancak böylece kendi devletlerine hizmet ettiklerinde ("sendika emperyalizmi"), ülkelerinde elde ettikleri tavizler arttı, ilginç ve dolaylı bir biçimde ülkelerindeki hak ve özgürlükleri (bu hizmet karşılığında) gelişti.

Böylece, gelişmiş kapitalist ülke işçi sınıfları daha da milliyetçileşti. Bu dönemde kapitalist dünyadaki uluslararası sendikal örgütler, "işçilerin kader ve mücadele birliğinin -enternasyonalizmin" bir aracı değildi; sermayedar sınıfa ve/veya iktidarlara karşı verilen mücadelede işçiler arasında iş birliği, yardımlaşma ve dayanışma aracı olmaktan da büyük ölçüde çıkarıldı

ve gelişmiş kapitalist ülkelerin devletlerinin dış politikalarının bir aracı haline dönüştürüldü. Kapitalist dünyadaki sendikalar ve uluslararası sendikal örgütler, çok sayıda devlet görevlisinin, özellikle bağımsızlığını yeni kazanmış eski sömürgelerde hakimiyet sağlamak amacıyla at koştuğu örgütler oldu. Emperyalist güçler arasındaki çelişki ve çatışmalar aynen uluslararası sendikal örgütlere de yansıtıldı.

Sosyalist ülkelerin sendikal örgütleri de kendi devletlerinin çıkarları doğrultusunda uluslararası düzeyde alternatif yapılar oluşturdu ve bu örgütleri kullanarak azgelişmiş ülkelerde etkili olmaya çalıştı.

Bu yıllarda azgelişmiş ülkelerde işçi sınıfları ve sendikalar güçlendi. Bu ülkelerin işçi sınıfları milliyetçileşti; ancak sendikaların bir bölümü, uluslararası sendikal örgütler aracılığıyla bazı ufak çıkarlar elde etti.

Gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki çelişki ve çatışmalar, çıkarlarını devletlerinin çıkarlarıyla büyük ölçüde özdeşleştiren işçi sınıfları arasında da sorunlara yol açtı. "İşçilerin birleşmesi" veya enternasyonalizm tümüyle hayal oldu. Sermayedarlara ve/veya iktidarlara karşı uluslararası düzeyde iş birliği, yardımlaşma ve dayanışmanın kapsamı ve sınırları da iyice daraldı.

Bu sürecin ikinci etkisi, gelişmiş kapitalist ülke işçi sınıflarının, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin işçi sınıflarıyla arasındaki ilişkide oldu. Bu ilişkide bırakın "işçilerin birliği"ni, iş birliği, dayanışma ve yardımlaşmanın bile nesnel temelleri ortadan kalktı. Kurulan ilişkilerin amacı, baskı ve sömürünün sürdürülmesine dönüştü. İlişki, "sendika emperyalizmi" olarak nitelenebilen bir biçim aldı.

Günümüzde hem gelişmiş kapitalist ülkelerde hem Çin Halk Cumhuriyeti'nde ve diğer sosyalist ülkelerde, hem de az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde işçi sınıflarının kısa vadeli somut çıkarları diğer ülkelerin işçileriyle birleşmelerini değil, kendi ülkelerinin devletleriyle birlikte davranmalarını gerektiriyor.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) ve uluslararası işkolu federasyonları, gelişmiş kapitalist ülkelerin devletlerinin iyice kontrolü altına sokuldu. Bu örgütlerin yönetim kadrolarında çok sayıda gizli devlet görevlisi yer aldı. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında bu örgütler bu mücadelenin araçları haline getirildi.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra Soğuk Savaş başladı.

Soğuk Savaş'ın önemli bir alanı, özellikle bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerdeki işçi sınıflarını kontrol altına alma çaba ve girişimliydi. Türkiye gibi bağımsız ülkelerin işçi sınıfları da hedefteydi. Kabaca 1946-1973 döneminde Kapitalizmin Altın Çağı'nın yaşanması, bu yıllarda sürekli ekonomik büyümenin, tam istihdamın, sosyal refah devletinin gerçekleşmesi, sendikalaşma oranlarının artması ve işçi lehine önemli düzenlemelerin yapılması, bu konuda geniş olanaklar da sağladı.

Eski sömürgelerin bağımsızlık mücadelesi, bu ülkelerde işçi sınıfının göreceli olarak gelişkin olduğu koşullarda sürdürülüyordu. Eski sömürgelerin bu mücadelesinin kapitalist dünya doğrultusunda mı, sosyalist blokun etkisi altında mı gelişeceğinin belirlenmesinde işçi sınıflarının önemli bir rolü olacaktı.

Bu nedenle, ABD ve diğer gelişmiş kapitalist ülkeler de, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkeler de, kendi etkileri altındaki uluslararası sendikal örgütler aracılığıyla (ve bazen ikili ilişkilerle) bu sürece müdahale etmeye çalıştı. Bu dönemde uluslararası sendikal örgütlerin "enternasyonalist dayanışma" adı altında yaptığı çalışmaların çok büyük bölümü, gelişmiş kapitalist ülkelerin veya sosyalist ülkelerin dış politikalarına uygun girişimlerdi. Bu nedenle de "uluslararası dayanışma" adı altında yapılan etkinliklerin finansmanında her iki kesimde de önemli miktarda devlet parası kullanıldı.

Özellikle 1960'lardan itibaren çokuluslu şirketlerin yol açtığı sorunlar önem kazandı. İletişim ve taşımacılık alanlarında yaşanan büyük atılımlar sonucunda, şirketlerin üretimlerini dünya ölçeğinde planlama ve gerçekleştirme olanakları arttı. Ayrıca gelişmiş kapi-

talist ülkelerde refah devleti harcamaları ve yükselen gerçek ücretler nedeniyle artan işgücü maliyetleri, özellikle 1970'li yılların başlarından itibaren girilen durgunluk döneminde uluslararası rekabeti artırdı. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesiyle birlikte ulusötesi şirketler önem kazandığında, bu şirketler, üretim birimlerini, işgücü maliyetlerini düşürecekleri, daha az vergi ve sosyal güvenlik primi ödeyecekleri ülkelere taşımaya başladı.

Bu gelişme, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi örgütlerinin az gelişmiş ülkelerdeki sendikacılık hareketleriyle, yeni koşulların gerekli kıldığı farklı nedenlerle, çok daha yakından ilgilenmelerine yol açtı. Bu süreçte ağırlıklı olarak ikili ilişkiler kullanıldı. Bazen uluslararası sendikal örgütler de bir biçimde devreye sokuldu. Üretim birimlerinin Çin Halk Cumhuriyeti ve çeşitli az gelişmiş ülkelere kaydırılması, gelişmiş kapitalist ülkelerde vergi ve sigorta primi kayıplarına neden oluyor, istihdamı azaltarak işsizliği artırıyordu. Az gelişmiş ülkelerde işgücü maliyetleri yükseltilebilirse, ulusötesi şirketlerin üretim birimlerini bu ülkelere kaydırmaları engellenebilirdi.

Bu durum, gelişmiş kapitalist ülkelerin devletleriyle işçi sınıflarını daha da yakınlaştırdı. Devletler vergi ve sigorta primi, işçiler ise iş olanağı ve daha iyi ücret ve çalışma koşulları istiyordu. Bunun yolu da ulusötesi şirketlerin yatırımlarının kaynaklandıkları ülkelere geri döndürülmesinden geçiyordu. Geçmişte az gelişmiş ülkelerin işçilerinin sorunlarıyla pek fazla ilgilenmeyen veya göstermelik bir biçimde ilgilenen ve ağırlığı bu ülkelerdeki siyasal gelişmeleri etkilemeye veren uluslararası sendikal örgütler, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçilerinin çıkarlarını korumak amacıyla artık bu alanla ilgilenmeye başladı. Sınıf olgusunu ve anlayışını reddeden bazı uluslararası sendikal örgütler, küresel saldırıdan ve küresel saldırıya karşı küresel direnişten söz etmeye başladı.

Gelişmiş kapitalist ülke işçi sınıflarının kapitalist sistemle bütünleşmesinde yeni bir aşama, Soğuk Savaş'ın sona erdiği, "komünizm tehdidi"nin farklı bir nitelik kazandığı 1991 sonrası "küreselleşme" yıllarıdır.

1991 yılına kadar “komünizm tehdidi”, ülkedeki komünistlerin iktidara gelmelerinden duyulan korkuydu. Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasında bu tehdit sona erdi. Ancak Çin Halk Cumhuriyeti’nin ekonomi alanındaki büyük başarılarının 2000’li yıllarda önem kazanmasıyla, farklı bir “komünizm tehdidi” ortaya çıktı. Çin Halk Cumhuriyeti, “enternasyonalist” bir anlayışla “devrim ihraç” etmek yerine, mal ihraç ederek gelişmiş kapitalist ülke ekonomilerini sıkıntıya soktu. Bu strateji, gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfları ile devlet arasında, Çin’e yatırım yapan ABD kaynaklı ulusötesi şirketlerin yeniden ABD’ye dönmesi, istihdam yaratması, vergi ve sigorta primi ödemesi konularında yeni bir iş birliği ve güçbirliği alanı yarattı. Avrupa Birliği ülkelerinde de benzer bir gelişme yaşandı.

Diğer taraftan, ulusötesi şirketlerin çıkarları doğrultusunda 1970’lerin ikinci yarısından itibaren biçimlendirilen yeni uluslararası iş bölümü, az gelişmiş ülkelerde işçi haklarına yönelik saldırıları şiddetlendirdi. Ayrıca, kısa bir süre ABD’nin hakimiyetindeki tek kutuplu bir dünyanın arkasından, çok kutuplu bir dünyaya geçildi. Ekonomik durgunluk ve ekonomik krizler birçok ülkeyi etkiledi. 2008 yılından itibaren de kapitalizmin tarihinin üçüncü küresel krizi yaşanmaya başlandı.

Bu koşullarda gelişmiş kapitalist ülkelerde işsizlik ve sosyal güvenlik sorunları arttı. Gelişmiş kapitalist

ülkelerin işçi sınıfları, artan sorunlarını çözebilmek için sermayedar sınıfa ve/veya siyasi iktidarlara karşı mücadele etmek ve bu süreçte “işçilerin birliği”ni (enternasyonalizmi) savunmak yerine, daha da şovenleşti ve devletleriyle bütünleşme düzeyini daha da yükseltti. İşini kaybetme, borçlarını ödeyememe korkusu, işçiler arasında yabancı düşmanlığının artmasına yol açtı. Enternasyonalizmin ve hatta sermayedar sınıfa ve/veya iktidarlara karşı mücadelede başka ülkelerin işçileriyle iş birliği ve yardımlaşmanın adı bile unutuldu. Uluslararası sendikal örgütler de önemini iyice yitirdi.

Az gelişmiş ülkelerin işçi sınıfları ve sendikalarının çoğu da daha milliyetçi bir çizgi izlemeye başladı.

Peki, “küresel saldırıya karşı küresel direniş” çağrısı yanıt buldu mu? Milyonlarca işçi, sermayenin “küresel saldırısı”na karşı ortak bir cephede saf tuttu mu; omuz omuza verip, sermayeye karşı bir direniş cephesi oluşturdu mu?

Hayır. Ulusötesi bir nitelik kazanan ve dünyanın dört bir yanında işletmeler açan ulusötesi sermayeye karşı bile farklı ülkelerin işçilerinin etkili ortak bir mücadelesi gelişemedi.

Yüz milyonlara varan üyeleriyle övünen uluslararası sendikal örgütler veya çeşitli girişimler, sermayenin küresel düzeyde artan hakimiyetini sarsamadı; sarsmaya bile çalışmadı. Yüzlerce toplantı yapıldı; bu toplantılara katılanların büyük bölümü, “sendika tu-

rizmi” olarak da nitelendirilen bu etkinliklere keyifle katıldı. Ancak bu toplantıların “enternasyonalizm” veya işverenlere ve/veya iktidarlara karşı “işçi sınıflarının uluslararası düzeyde iş birliği ve dayanışması” açılarından sonucu, “sıfıra sıfır, elde var sıfır” oldu.

Çeşitli ülkelerin işçi sınıflarının kendi sermayedar sınıflarıyla ve diğer ülkelerin işçi sınıflarıyla ilişkileri zaman içinde önemli değişimler geçirdi. Kendi sermayedar sınıflarıyla ilişkileri geliştikçe, diğer ülkelerin işçi sınıflarıyla olan dayanışma ve iş birlikleri daha da zayıfladı. Bu süreçte, uluslararası sendikaların gücü ve etkinliği de iyice azaldı.

Küreselleşme süreci de küreselleşen sermayeye karşı küreselleşen bir direnişe değil, milli devletlerle işçi sınıfının daha da yakınlaşmasına ve işçi sınıflarının daha milliyetçi bir çizgiye kaymalarına yol açtı.

Ayrıca, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sömürgelerin ve yarı-sömürgelerin bağımsızlık savaşlarının önem kazanması, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının kendi sermayedarları ve devletleriyle, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin işçi sınıflarının da kendi millici hareketleriyle bütünleşmesine yol açtı.

Küreselleşme ve ekonomik kriz, işçi sınıflarını ve onların sendikalarını kendi devletleriyle daha da yakın bir iş birliğine yöneltti. Bu eğilim, son yıllarda uluslararası düzeyde devletler arasındaki gerginliğin arttığı, Rusya-Ukrayna savaşının küresel düzeyde sertleşen bir saflaşmanın işareti olduğu koşullarda daha da güçlendi. İşçi sınıflarının ve sendikalarının daha da milliyetçileşmesinin uluslararası sendikalardaki etkisi şimdilik bu örgütlerin iyice etkisizleştirilmesi oldu. Uluslararası düzeydeki gerginlik Soğuk Savaş yıllarına benzer bir durum alırsa, bu kez bu saflaşma ve mücadelede uluslararası sendikaların devletler tarafından kullanılması ağırlık kazanabilir ve görünüşte uluslararası sendikalar yeniden önem kazanabilir.

Az gelişmiş ülke işçi sınıflarının kendi aralarında iş birliği ve dayanışması bile gerek bu tavır gerek mali olanakların yetersizliği nedeniyle, gerçekleşmedi. Uluslararası sendikal alanda az gelişmiş ülke işçi sınıfları arasında iş birliği sağlama girişimleri de ya devletlerinin girişimlerinin tamamlayıcısı niteliğindedir

ya da sendika turizminin ötesine geçemedi; bir yarar sağlayamadı.

Günümüzde hem gelişmiş kapitalist ülkelerde hem Çin Halk Cumhuriyeti’nde ve diğer sosyalist ülkelerde, hem de az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde işçi sınıflarının kısa vadeli somut çıkarları diğer ülkelerin işçileriyle birleşmelerini değil, kendi ülkelerinin devletleriyle birlikte davranmalarını gerektiriyor. Çeşitli ülkelerin işçi sınıflarının, çalışma ve yaşama koşullarına ilişkin sorunlarının çözümü için birbirlerine duydukları ihtiyaç giderek azalıyor; aralarındaki çelişkiler giderek artıyor, dayanışma ve iş birliği ihtiyacı ve eğilimleri giderek daha da önemsizleşiyor. Uluslararası sendikal örgütler de bu genel eğilime uygun hareket ediyor.

Bu açıdan bakıldığında, 19. yüzyılda işçi sınıflarının kendi sermayedar sınıfları ve devletleriyle yakın ilişki ve iş birliği içinde olduğunu tespit edip buna uygun işbirlikçi politikalar öneren Prusya’da Ferdinand Lassalle, İngiltere’de Fabian Derneği ve Almanya’da Eduard Bernstein, o günün koşullarında, daha “gerçekçi” gözükmetedir.

Ancak kapitalizm büyük ekonomik krizler yaşadığında; emperyalizme karşı verilen başarılı mücadelelerle emperyalist sömürü iyice azaltıldığında ve belki sona erdirildiğinde; gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının kısa vadeli somut çıkarlarını koruma ve geliştirmeleri ancak kendi sermayedarlarına karşı etkili ve güçlü bir mücadeleden geçmeye başladığında; kapitalizmin dünyayı mahva götüren tüketim çılgınlığının doğa üzerindeki tahripkar etkileri ve insanı yalınlaştıran toplumsal ilişkileri iyice yaygınlaştığında ve bunlara karşı kitlesel tepkiler oluştuğunda; gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sermayedar sınıf kendi işçi sınıfını yeniden iyice ezmeye başladığında; “bütün ülkelerin işçilerinin” daha iyi çalışma ve yaşama koşullarını sağlayabilmek için kader ve mücadele birliğine yönelmesinin nesnel koşulları olgunlaşabilir.

1 Mayıs’ı yine de “işçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü” olarak kutlarken, emperyalizm çağının bu gerçeklerini dikkate almakta ve fazla hayalci olmamakta yarar vardır.